

מאוקטובר 2000 ועד אבו אלקיעאן: הפטור מענישה במקרים של הרג אזרחים פלסטינים על ידי שוטרים ישראלים חייב להיפסק

28 בספטמבר 2020

עשרים שנים עברו מאז משטרת ישראל פתחה באש על מפגינים פלסטיניים באוקטובר 2000, הרגו 13 אנשים ופצעו מאות. למרות הממצאים הקשים של ועדת אור נגד שוטרים וקציני משטרה שהיו מעורבים באירועים אלו, כל התיקים נסגרו ואף לא שוטר אחד הורשע או נתן דין וחשבון.

הציון של **אירועי אוקטובר 2000** מגיע בזמן התפתחויות חדשות בנוגע להרג של יעקוב אלקיעאן, מורה בן 50, על ידי שוטרים ישראלים. קו ישר עובר בין סגירת התיק של אבו אלקיעאן לתיקי אוקטובר 2000, מכיוון ששניהם מסתמכים על אותה מדיניות של סגירת תיקים ואי-הגשת כתבי אישום פליליים נגד האחראים על ההרג במקרים בהם נהרגים אזרחים פלסטינים בישראל על ידי שוטרים. מדיניות זו מובילה לפטור מענישה ולהיעדר אחריות, אפילו במקרים בהם יש ראיות ברורות לשימוש בלתי חוקי בכוח על ידי המשטרה.

שוטרים חמושים היטב ירו למוות באבו אלקיעאן במהלך מבצע להריסת בתים בכפרו אום אל חיראן שבנגב. מיד לאחר הריגתו, מפכ"ל המשטרה רוני אלשיך והשר לביטחון פנים גלעד ארדן, הצהירו כי אבו אלקיעאן הוא "מחבל" שניסה לדרוס שוטרים. בעקבות מאבקים פוליטיים פנימיים בין ראש ממשלת ישראל בנימין נתניהו לבין משרד המשפטים, נחשפו לאחרונה ראיות בנוגע להריגתו של אבו אלקיעאן. ראיות אלו הראו כי גורמי איכפת החוק עשו כל שביכולתן למנוע הגשת כתבי אישום נגד שוטרים וקציני משטרה, כולל העלמת ראיות ושיבוש הליכי חקירה. ראיות אלו לא היו חדשות לעדאלה. כבר ב-12 ביוני 2018, **עדאלה שלח** מכתב דחוף ליועץ המשפטי לממשלה אביחי מנדלבליט ודרש גישה מיידית לכל חומרי החקירה ופתיחת בדיקה עצמאית ונייטרלית של החקירה הפגומה הזו, ובכלל זה החשד לניגוד עניינים, שקילת שיקולים זרים ושיבוש הליכי חקירה. בדומה לאירועי אוקטובר 2000, פרקליט המדינה שי ניצן סגר את התיק, תוך התעלמות מכל הראיות והעובדות המונחות לפניו.

ועדת אור הוקמה ב-8 בנובמבר 2000 כדי לחקור את אירועי אוקטובר 2000. בפרוטוקולים שלה יש יותר מ-16 אלף עמודים. היא גבתה 500 עדויות ושמעה בפניה 430 עדים, ונאספה 4,275 ממצאים, וחבריה ביקרו במקומות שבהם התבצע ההרג. ב-1 בספטמבר 2003 פרסמה ועדת אור את מסקנותיה על פני דו"ח באורך 800 עמודים. ועדת אור קבעה כי משטרת ישראל פתחה באש באופן בלתי חוקי על המפגינים והשתמשה בכוח מופרז, וכי אף לא אחד מהמפגינים שנהרג היווה סכנה מיידית שהצדיקה את הירי. בנוסף, ועדת אור גילתה כי בפעם הראשונה השתמשה המשטרה בצלפים כנגד מפגינים בישראל, מהלך בלתי חוקי שגרם להרג ולפציעה של עשרות אנשים. היא המליצה שהמחלקה לחקירות שוטרים (מח"ש) תחקור מקרים אלו על מנת לבחון אחריות פלילית ולהגיש כתבי אישום.

בניגוד להמלצות ועדת אור, בדו"ח שפירסמה בספטמבר 2005 הצהירה מח"ש כי בהנחיית היועץ המשפטי לממשלה דאז אליקים רובינשטיין ופרקליטת המדינה דאז עדנה ארבל, כי לא חקרה את אירועי אוקטובר 2000, והיא קבעה מבלי לחקור כי אין מקום להגיש כתב אישום באף לא אחד משלושה עשר מקרי ההרג שביצעו השוטרים. בעקבות המחאה הציבורית נגד סגירת התיקים וכישלון מח"ש לחקור את האירועים, היועץ המשפטי לממשלה מני מזוז ביקש ממי ששימש אז המשנה לפרקליט המדינה (תפקידים מיוחדים), שי ניצן, לבדוק את הדו"ח של מח"ש. מבלי לערוך חקירות פליליות כלשהן ובניגוד לראיות שהוצגו לוועדת אור, הדו"ח של ניצן ב-2008 אימץ את מסקנות הדו"ח של מח"ש. באמצעות יישום תפישה מיליטריסטית של הענבת שיקול דעת מלא לחיילים במצבי קרב, קבע ניצן כי אין הצדקה לקבוע כי שוטר או קצין כלשהו היו אחראים מבחינה פלילית, אפילו אם הפרו את הוראות הפתיחה באש. זאת, משום שמדובר בהפעלת שיקול דעת "כפי שראוי שכל מפקד בסיטואציה כזו יעשה", כפי שנכתב בדו"ח היועמ"ש.

למרות המלצת ועדת אור למשטרה להפסיק להתייחס לאזרחים הפלסטינים במדינה כאל אויב, המדיניות של רשויות אכיפת החוק בישראל עדיין נסמכת על "דוקטרינת נתיני אויב" הבלתי-חוקית וגזענית, כפי שנראה במקרה של אבו אלקיעאן, לדוגמה. הדוקטרינה נחשבה לגיטימית עד סוף מלחמת העולם השנייה והצדיקה השעייה של שלטון החוק במקרים בהן היו מעורבות קבוצות פנימיות שזוהו כ"אויבים". במקרים אלו, הריגת חברי קבוצות אלו לא נחשבה פלילית. ב-2017 במקרה של אבו אלקיעאן, כוחות משטרה באו להרוס את הכפר אום אל-חיראן במעין מבצע צבאי, מצב ששימש להצדקת הריגתו של אבו אלקיעאן מחוץ למסגרת החוק הפלילי. באופן דומה, במקרה של אירועי אוקטובר 2000, מח"ש תפשה את התגובה של משטרת ישראל נגד המפגינים כתגובה צבאית נגד אויב חמוש במהלך מבצע צבאי, ולא כהפגנות של אזרחים, ודבר זה הצדיק את סגירת כל התיקים הפליליים במקרי ההרג. בעוד המשטרה זכתה לחסינות מכתבי אישום פליליים, מאות מפגינים נעצרו, עשרות מהם הואשמו, ושני כתבי אישום פליליים הוגשו נגד בני משפחה של נערים שנהרגו על ידי המשטרה. במקרה אחד, אביו של קורבן הואשם בתקיפת שוטר, שהיה החשוד העיקרי בהרג בנו, במהלך עדותו בפני ועדת אור; במקרה אחר, אחיו של קורבן הואשם באיומים בכך שאמר בתקשורת כי הוא מוכן להרוג את מי שהרג את אחיו.

ב-2019, בפעם הראשונה, בית המשפט העליון - ברוב של 2 מול 1 - קיבל עתירה שהוגשה נגד היועץ המשפטי על סגירת התיק של הריגת חיר חמדאן מכפר כנא, על ידי המשטרה ב-2014. במקרה זה, בית המשפט מתח ביקורת חריפה נגד החלטת היועץ המשפטי ומצא, כי הראיות הראו בבירור כי היה צריך להגיש כתב אישום נגד השוטרים. היועץ המשפטי לממשלה, לעומת זאת, הגיש בקשה לדיון נוסף בפני בית המשפט, שהתקבל לאחרונה. היועץ טען, בין היתר, כי פסק הדין מתנגש עם מדיניות רשויות החוק שרואה בהגשת כתבי אישום נגד שוטרים התערבות בשיקול הדעת המבצעי שלהם דבר שעלול להרתיע אותם משימוש בכוח כאשר יש בכך צורך. במילים אחרות, על פי מדיניות זו, אין ליישם את החוק הפלילי במקרים של הרג אזרחים פלסטינים על ידי שוטרים בישראל.

המדיניות של רשויות אכיפת החוק בישראל מציבה את חייהם של אזרחים פלסטינים בסכנה. כדי לשנות מדיניות מסוכנת זו, דרוש בראש ובראשונה מהמדינה לשאת באחריות על אירועי אוקטובר, שהינם אירוע מכונן בחיי האזרחים הפלסטינים בישראל. בעולם כיום, הרג בידי שוטרים של בני קבוצות מופלות נמצא בראש סדר היום של המאבק נגד גזענות ואלימות. בדומה לאירועי אוקטובר 2000, כוחות בריטים הרגו 13 צעירים לא חמושים במהלך צעדת מחאה ב-1972 בצפון אירלנד במה שכונה "יום ראשון העקוב מדם". הועדה שהוקמה על ידי ממשלת בריטניה מיד לאחר האירועים נתפשה על ידי רבים כניסיון טיוח; 25 שנים לאחר מכן, ועדת חקירה חדשה ועצמאית הוקמה, וב-2010 הסיקה כי להרג לא היה כל הצדקה, ובעקבות כך נפתחו חקירות נגד ההרג. בארה"ב, ההרג ב-2020 של ג'ורג' פלויד ותנועת בלאק לייבס מאטר (BLM) גרמה למיליוני בני אדם בארה"ב ובעולם למחות נגד הרג משטרתי על בסיס גזע ושיון אתני. לכן יחס שווה לחיי אזרחים פלסטינים בישראל, מחייב ראשית מאמץ כן ורציני לבטל את ההפליה המובנית והשיטתית נגדם וזה כולל יישום המלצות ועדת אור בנוגע לחקירות מעשי ההרג והפסקת מדיניות הפטור הגורף מענישה.

20 שנים לאחר אירועי ההרג באוקטובר 2000, עדאלה דורש:

1. הקמת ועדה מקצועית ועצמאית, שחבריה ימונו בהסכמת ההנהגה הפוליטית הערבית בישראל, שסמכויותיה תהיינה מחייבות מבחינה חוקית ותכלולנה:

- (א) בדיקת הכשלים של החקירות ושל מערכת חקירת תיקי אוקטובר 2000.
- (ב) המלצה על הגשת כתבי אישום נגד האחראים בכל הדרגים להרג ולפציעה של אזרחים.
- (ג) לחקור את מקרי ההרג של אזרחים פלסטינים בישראל בידי שוטרים מאז שנת 2000 שתיקיהם נסגרו על ידי מח"ש.

2. בנוגע לתיק אבו אלקיעאן, על המדינה להגיש מיידית כתבי אישום נגד האחראים להרג, ובנוסף נגד אנשי רשויות אכיפת החוק על חלקם בשיבוש הליכי חקירה.